

BOGDAN KOSZEL

Poznań

ORCID: 0000-0002-7118-3057

ROLA I MIEJSCE URZĘDU KANCLERZA FEDERALNEGO W KSZTAŁTOWANIU POLITYKI EUROPEJSKIEJ NIEMIEC W XXI WIEKU

Polityka europejska jest najważniejszym komponentem polityki zagranicznej Republiki Federalnej Niemiec. Obejmuje działania niemieckie ukierunkowane na proces integracji europejskiej, Unię Europejską, funkcjonowanie jej polityk oraz programów. Zgodnie z zasadami konstytucyjnymi RFN za politykę zagraniczną, a więc i europejską państwa w pierwszej kolejności odpowiada rząd i podległe mu ministerstwa. W przygotowywaniu stanowiska wobec różnych projektów aktów prawnych proponowanych przez Komisję Europejską i Parlament Europejski, inicjowania dyskusji na określone – najczęściej żywotnie interesujące Niemcy – tematy i lobbowania za własnymi rozwiązaniami w UE pierwszoplanową rolę odgrywa kanclerz federalny i podległy mu Urząd Kanclerza Federalnego (UKF) oraz ministerstwa federacji. Wiele do powiedzenia ma również *Bundestag*, *Bundesrat* i kraje związkowe. Ustawa Zasadnicza RFN daje szerokie uprawnienia kanclerzowi Niemiec do prowadzenia polityki zagranicznej państwa. Zgodnie z art. 65 UZ to on określa jej linie polityczne (*Richtlinienkompetenz*) i bierze za nią osobistą odpowiedzialność¹. Posłowie niemieckiego *Bundestagu* i przedstawiciele Rady Federalnej sprawują parlamentarną kontrolę nad polityką europejską rządu, który – w swojej działalności w UE – powinien uwzględnić ich postulaty. Upoważnia do tego art. 23 UZ:

„W sprawach Unii Europejskiej współdziałają Parlament Federalny i poprzez Radę Federalną kraje. Rząd Federalny informuje Parlament Federalny i Radę Federalną obszernie i w możliwie najkrótszym terminie” (ustęp 2.). „Rząd Federalny stwarza Parlamentowi Federalnemu okazję do zajęcia stanowiska przed swym współdziałaniem w aktach prawodawczych Unii Europejskiej. Rząd federalny uwzględnia w negocjacjach stanowisko Parlamentu Federalnego” (Ustęp 3)².

Ponadto traktat z Lizbony zwiększył uprawnienia parlamentów narodowych przewidując dla nich kontrolę zasady subsydiarności, uczestnictwo w procedurze zmia-

---

¹ Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Stan prawny na 30 czerwca 2007 r.*, red. L. Janicki, Poznań 2007, s. 147-148.

² *Ibidem*, s. 99. O roli *Bundesratu* i krajów związkowych w formułowaniu tej polityki zob. M. Suszycka-Jasch, H-Ch. Jasch, *The participation of the German Länder in formulating German EU-policy*, „German Law Journal”, vol. 10/ 2009, s. 1215-1256.

ny traktatów, realizacji „przestrzeni wolności bezpieczeństwa i sprawiedliwości” UE i prawo wglądu do informacji i projektów aktów prawnych instytucji unijnych³. 8 września 2009 r. *Bundestag* uchwalił tzw. ustawy kompetencyjne, które wzmacniały parlamentarną kontrolę w sprawach dotyczących UE. Na mocy przyznanых uprawnień *Bundestag* wyraża m.in. zgodę w przypadku przeniesienia kompetencji federacji na UE w takich dziedzinach jak prawo karne, polityka obronna, ochrona środowiska, prawo rodzinne w aspekcie transgranicznym czy prawo pracy i sprawy socjalne, a także w przypadku zastosowania tzw. klauzuli elastyczności, która daje UE możliwość podejmowania działań w sferach nieprzewidzianych traktatem⁴.

Urząd Kanclerza Federalnego to jedna z najważniejszych instytucji rządowych państwa niemieckiego. W 2018 r. zatrudniał około 620 pracowników (w tym 30 w Bonn), a budżet wynosił 2,9 mld euro⁵. Jego pierwowzorem był Urząd Kanclerski powstały po zjednoczeniu Niemiec w 1871 r. mieszczący się w tzw. starej Kancelarii Rzeszy. Podobnie jak oddana do użytku przed wybuchem II wojny światowej tzw. nowa Kancelaria Rzeszy, zostały one obie zniszczone w trakcie działań wojennych w 1945 r. i następnie rozebrane. W latach 1949-1990 siedziba urzędu, podobnie jak pozostałych najważniejszych instytucji RFN, znajdowała się w Bonn i mieściła się w zabytkowym pałacu Schaumburg. W lecie 1999 r., po przeniesieniu siedziby władz Niemiec do Berlina, Urząd Kanclerski tymczasowo zajął budynek dawnej Rady Państwa NRD (*Staatsratsgebäude*), a następnie na początku obecnego stulecia przeprowadził się do wybudowanego w latach 90. kompleksu rządowego nad Szprewą⁶.

Ustawowe prerogatywy i zadania szefa Urzędu Kanclerskiego określić można następująco:

- pozyskiwanie informacji od ministerstw i koordynowanie ich pracy. W razie rozbieżności pomiędzy różnymi resortami, szef UKF pełni funkcję mediacyjną;
- długofalowe planowanie działań politycznych rządu. Pełni rolę pośrednika pomiędzy rządem i parlamentem, krajami związkowymi, organizacjami społecznymi i przedstawicielami obcych państw;
- organizuje terminy spotkań gabinetu, ustala porządek dzienny i wysyła zaproszenia do ministrów;
- kieruje spotkaniami sekretarzy stanu z poszczególnych ministerstw na dwa dni przed posiedzeniem gabinetu, bierze udział w posiedzeniach rządu i posiada prawo głosu;

---

³ Art. 8c. *Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską*, Dz.U. 2009, nr 203 poz. 1569.

⁴ *Gesetz über die Wahrnehmung der Integrationsverantwortung des Bundestages und des Bundesrates in Angelegenheiten der Europäischen Union*. Bundestministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, 22.09.2009, <http://www.gesetze-im-internet.de/intvg/BJNR302210009.html>.

⁵ *Merkels Strippenzieher braucht keine Bühne*, <https://www.n-tv.de/politik/Merkels-Strippenzieher-braucht-keine-Buehne-article20329219.html>.

⁶ *Dienstsinze des Bundeskanzleramts*, Bundeskanzleramt, <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/StatischeSeiten/Breg/Bundeskanzleramt/2017-08-10-bk-dienstsinze.html?nn=391346>.

- od strony technicznej odpowiedzialny jest za przebieg głosowania pisemnego członków gabinetu (jeżeli nie jest wymagane głosowanie ustne) i o jego rezultatach informuje kanclerza;
- bierze udział w przygotowaniu posiedzeń wydziałów UKF. Jest on informowany o porządku obrad i bierze w nich udział;
- przygotowuje spotkania kanclerza z szefami rządów krajów związkowych (dwa razy w roku);
- współpracuje z *Bundestagiem*, zwłaszcza z partiami rządzącej koalicji. Uczestniczy w spotkaniach kanclerza z szefami poszczególnych frakcji parlamentarnych;
- odpowiada za Federalną Służbę Wywiadowczą (*Bundesnachrichtendienst*) i jemu podlega szef tej instytucji. Na bieżąco kontroluje jej pracę specjalny pełnomocnik szefa UKF w randze sekretarza stanu;
- kieruje Sekretariatem Stanu ds. Zrównoważonego Rozwoju. Jednym z zadań tego komitetu jest wdrażanie krajowej strategii zrównoważonego rozwoju, jej dalszy rozwój oraz regularny przegląd stanu wdrażania strategii;
- podlegają mu specjaliści pełnomocnicy rządu ds. Kultury i Mediów, Migracji, Uchodźców i Integracji i w ramach krajów związkowych federacji ministrowie i sekretarze stanu odpowiedzialni za digitalizację;
- jest zastępcą szefa rady Fundacji Nauka i Polityka⁷.

W strukturach Urzędu Kanclerskiego znajduje się sześć wydziałów odzwierciedlających niejako pracę ministerstw federalnych. W ramach ich kompetencji znajdują się sprawy i polityki wewnętrznej i prawa (Wydział 1), polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i rozwojowej (Wydział 2), kwestie społeczne, zdrowia, rynku pracy, infrastruktury (Wydział 3), polityki gospodarczej i finansowej (Wydział 4), polityki europejskiej (Wydział 5), Federalnej Służby Wywiadowczej, koordynacji służb wywiadowczych federacji (Wydział 6).

Zakreślony, choć jeszcze nieostrymi konturami, podział kompetencji w zakresie polityki zewnętrznej zjednoczonych Niemiec zarysował się po raz pierwszy wyraźnie w okresie kanclerstwa Helmuta Kohla. Polityka europejska w większym niż dotąd stopniu jako „sprawa szefa” (*Chefsache*) stopniowo była włączana do prerogatyw kanclerza i podległego mu Urzędu Kanclerza Federalnego. Od 1958 r. do 1998 r. kompetencje gospodarcze dotyczące spraw związanych z EWG tradycyjnie przypisane były do Federalnego Ministerstwa Gospodarki i istniejącego tam specjalnego departamentu.

Zmienił to kanclerz Gerhard Schröder po 1998 r. rozbudowując i wzmacniając personalnie Urząd Kanclerski. W marcu 2002 r. przed zbliżającym się posiedzeniem Rady Europejskiej w Barcelonie w deklaracji rządowej przed szczytem Schröder za-

---

⁷ *Chef des Bundeskanzleramts*. Bundeskanzleramt, Breg/element-chef-des-bundeskanzleramtes.html?nn=391346; *Besetzung von Gremien*. Stand: 31. März 2017. Bundeskanzleramt, <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/StatischeSeiten/Breg/Kanzleramt/2015-07-06-gesetz-besetzung-gremien.html?nn=391346>; F. Müller-Rommel, G. Pieper, *Das Bundeskanzleramt als Regierungszentrale*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, B. 21-22/1991, s. 3-13.

proponował, aby w każdym państwie członkowskim UE zostały utworzone ministerstwa ds. europejskich, które w sposób bardziej efektywny pomagałyby w pracach Rady Europejskiej⁸. Po wygranych wyborach parlamentarnych w 2002 r. i powtórny utworzeniu rządu koalicji socjaldemokratyczno-zielonej kanclerz Schröder sprecyzował zamiar utworzenia specjalnego Ministerstwa ds. Europejskich (*Europaministerium*), które prowadziłoby niemiecką politykę europejską, odpowiadało za nią i koordynowało w tym zakresie współpracę ministerstw i różnych agend rządowych. Argumentował to rozproszeniem kompetencji europejskich po różnych ministerstwach federacji oraz stojącymi przed UE wyzwaniem, zwłaszcza poszerzeniem tej organizacji o nowe państwa z Europy Wschodniej, Środkowej i Południowej. Uskarżał się, że w sprawach UE jest niedostatecznie i zbyt późno informowany przez *Auswärtiges Amt*. W jego opinii sama Komisja Europejska uważała szefa niemieckiego rządu za słabo zorientowanego i mało zaabsorbowanego niemieckimi interesami w Brukseli⁹.

Kanclerz natrafił jednak na silny opór koalicyjnego partnera J. Fischera, który nie zezwalał na powołanie *Europaministerium* i tym samym na likwidację istniejącego w Ministerstwie Spraw Zagranicznych wydziału odpowiedzialnego za politykę europejską RFN. W ten sposób zostałyby pozbawiony wpływu na kształt najważniejszego i zyskującego coraz większe znaczenie segmentu polityki zagranicznej państwa. W tej materii uzyskał wsparcie byłego ministra spraw zagranicznych z *FDP* Hansa-Dietricha Genschera. Schröder ustąpił, ale pragnąc zachować wpływ na sprawy europejskie, zdecydował się na powołanie *Europaabteilung* w UKF, a do *Auswärtiges Amt* desygnował swojego zaufanego dotychczasowego pracownika Urzędu Kanclerskiego Hansa Martina Bury'ego w charakterze sekretarza stanu ds. europejskich. W tej randze sytuował się *de facto* w ministerstwie jako druga osoba po Fischerze¹⁰.

Ogólnie mówiąc, zwłaszcza od czasów rządów Schrödera/Fischera, UKF istnieje poza kontrolą wszystkich innych resortów, a jego główne zadanie polega na bliskiej współpracy z urzędującym kanclerzem i dostarczaniu mu niezbędnych informacji dotyczących spraw wewnętrznych i polityki zagranicznej. W ramach koordynacji wszystkich federalnych służb wywiadowczych ułatwia kanclerzowi bieżący dostęp do tajnych oraz ważnych informacji międzynarodowych. Funkcja szefa urzędu kanclerskiego w randze sekretarza stanu może być powiązana jednocześnie ze stanowiskiem ministra do zadań specjalnych (*Bundesminister für besondere Aufgaben*). Pozostaje on w stałej gotowości do dyspozycji kanclerza i koordynuje prace rządu. Pomimo istotnej roli w niemieckim systemie politycznym, kancelaria wraz ze swym

⁸ Schröder spricht sich für Europaminister aus. Regierungserklärung des Kanzlers zum EU-Gipfel, 21.03.2002, <http://www.rp-online.de/politik/schroeder-spricht-sich-fuer-europaminister-aus-aid-1.2256145>; D.F. Sturm, Schröder will einen Europaminister, „Die Welt” 22.03.2002.

⁹ Schröder und Europa: Das Eigentliche lässt sich nicht befehlen, „Der Tagesspiegel” 20.03.2002.

¹⁰ A. Förderl-Schmid, Schröder-Vertrauter wird „Europaminister“, „Der Standard” 23.10.2002; Fischer contra Schröder: Kein Europaministerium, „Die Welt”, 11.10.2002; H. Monath, Fischer einverstanden mit Europa-Abteilung im Kanzleramt Auswärtiges Amt befürchtet keine Konkurrenz, „Der Tagesspiegel”, 26.10.2002.

szefem w dużym stopniu celowo pozostaje w cieniu, jego szefowie rzadko wypowiadają się w mediach¹¹.

W pierwszym rządzie koalicji socjaldemokratyczno-zielonej na krótko funkcję sprawował Bodo Hombach z *SPD* (1998-1999), w kierowniczych gremiach partyjnych uważany był za osobę wprawdzie kompetentną lecz kontrowersyjną, a po przeprowadzce rządu do Berlina opuścił to stanowisko i został koordynatorem UE ds. Paktu Stabilności dla Europy Południowej¹².

Jego następcą w latach 1999-2005 był Frank-Walter Steinmeier, któremu warto poświęcić więcej uwagi. W latach 1976-1982 studiował prawo i od 1980 r. dodatkowo nauki polityczne na Uniwersytecie w Giessen. Wychowanie i środowisko rodzinne na tyle wcześnie ukształtowały jego poglądy, że jeszcze przed studiami w 1975 r. wstąpił do *SPD*. Ukoronowaniem jego kariery naukowej był doktorat (1991) i praca naukowa na Uniwersytecie w Giessen i Wiesbaden¹³.

Kariere polityczną zapoczątkował na posadzie skromnego referenta ds. mediów i prawa prasowego w kancelarii premiera rządu krajowego Dolnej Saksonii G. Schrödera. Jego zaangażowanie i aktywność zwróciły na niego uwagę premiera, który w 1993 r. powierzył mu najpierw stanowisko szefa osobistego biura i następnie (1996) szefa kancelarii w randze wiceministra. W zgodnej opinii współpracowników Steinmeier imponował powściągliwością, umiarkowaniem, niesłychaną pracowitością i umiejętnością rozwiązywania trudnych problemów. Uchodził za osobę kompetentną, do której można było zwrócić się z prośbą o radę. Wymagał wiele od siebie, ale także i od podwładnych¹⁴.

Nic dziwnego, że po zwycięskich dla *SPD* wyborach do *Bundestagu* w 1998 r. w koalicyjnym rządzie *SPD* z *Bündnis90/Die Grünen* dla Steinmeiera znalazło się eksponowane miejsce. Początkowo jako sekretarz stanu w Urzędzie Kanclerskim zajmował się służbami wywiadowczymi, a po ustąpieniu Hombacha przejął kierownictwo całego urzędu. Doskonale potrafił się znaleźć na tym stanowisku. Jak wspominał G. Schröder, organizował mu porządek dnia, uwalniał od ciężkiej pracy nad stosem akt i umiejętnie rozładowywał konflikty¹⁵. Lubił utrzymywać kontakty ze służbami specjalnymi, ale nie próbował rozbudowywać swojej pozycji w partii. Nigdy nie aspirował do stanowisk kierowniczych w zarządzie partii czy do mandatu poselskiego. Wprawdzie spotykał się z członkami zarządu *SPD*, szefami lokalnych organizacji partyjnych, brał udział w konferencjach i konwentykłach partyjnych, ale choć przyjazny, koleżeński, pragmatyczny, uchodzący za osobę, na której można było polegać, nie potrafił zdobyć głębszego zaufania w poselskiej frakcji *SPD* i w aparacie partyjnym. Jako „szara eminencja” rządu Schrödera, sprawny menedżer i pośrednik, był ceniony

¹¹ M. Althaus, *Das Bundeskanzleramt als Instrument politischer Führung im parlamentarischen System der Bundesrepublik Deutschland*, Berlin 1993, s. 30.

¹² *Kraftmensch im Kanzleramt*, „Der Spiegel”, 28.06.1999.

¹³ T. Lütjen, L. Geiges, *Frank Walter Steinmeier. Biographie*, Freiburg/Breisgau 2017, s.18.

¹⁴ B. Koszel, *Wielcy przegrani. Socjaldemokratyczni kandydaci na kanclerza Niemiec w latach 2009-2017*, „Przegląd Zachodni, nr 2/2018, s. 41.

¹⁵ G. Schröder, *Entscheidungen. Mein Leben in der Politik*, Hamburg 2006, s. 442-443.

przez partyjnych kolegów i dobrze przyjmowany w kołach opozycji chadeckiej, co zapoczątkowało w przeszłości. Kanclerz po kolejnych wygranych wyborach parlamentarnych w 2002 r. w wywiadzie dla telewizji *ZDF* powiedział, iż poza własną małżonką ma bezgraniczne zaufanie tylko do dwóch osób: szefowej własnych sekretarek Sigrid Krampitz i do „Franka”. Steinmeier to jedyny człowiek, któremu ze spokojem powierzyłby stery państwa¹⁶.

W czasie drugiej tury rządów koalicji *SPD-Zieloni* (2002-2005) przyszło Steinmeierowi działać w daleko trudniejszych warunkach. Musiał współfirmować trudny pakiet reform społecznych i gospodarczych (*Agenda 2010*), bezskutecznie próbował działać w komisji, która zajmowała się nowym podziałem kompetencji i pieniędzy pomiędzy federacją i krajami związkowymi. Wręcz permanentnie łagodził napięcia pomiędzy koalicjantami, zwłaszcza ministrem gospodarki Wolfgangiem Clementem i ministrem ochrony środowiska z Partii Zielonych Jurgenem Trittinem¹⁷.

Po utworzeniu pierwszego gabinetu kanclerz Angeli Merkel w 2005 r. wraz ze wzrostem roli i znaczenia Niemiec w UE zwiększał się zakres obowiązków i zadań stojących przed UKF. Podobnie jak poprzednik, nowa kanclerz na stanowisko szefa tego urzędu powoływała najbardziej oddanych i zaufanych współpracowników. W latach 2005-2009 nie odważyła się jednak otwarcie przeciwstawić silnemu koalicyjnemu partnerowi F.-W. Steinmeierowi i nie domagała się przesunięcia punktu ciężkości niemieckiej *Europapolitik* z Ministerstwa Spraw Zagranicznych do UKF.

W 2005 r. w wyniku uzgodnień w ramach wielkiej koalicji *CDU/CSU-SPD* stanowisko szefa UKF powierzono absolwentowi prawa i historii Uniwersytetu Westfalskiego Wilhelma w Münster Thomasowi de Maizière (*CDU*), który przeszedł różne szczeble kariery na stanowiskach ministerialnych w rządzie związkowym Saksonii. Otrzymał rangę ministra do zadań specjalnych. Na nowym stanowisku nie wyróżnił się niczym szczególnym, choć jego urzędowanie przypadło na trudny dla RFN okres ambitnej prezydencji w Radzie UE oraz początków kryzysu finansowego strefy euro. W 2007 r. domagano się jego dymisji ze stanowiska koordynatora służb specjalnych za oskarżenia po adresem rządu krajowego Saksonii o korupcję, w co miał być zamieszany de Maizière w okresie pracy w Dreźnie¹⁸.

Do sprawy wzmocnienia pozycji UKF w polityce europejskiej RFN kosztem *Auswärtiges Amt* powrócono po 2009 r. kiedy partnerem kanclerz Merkel w koalicji rządowej stali się słabsi liberałowie z nieposiadającym żadnego doświadczenia w polityce zagranicznej Guido Westerwelle. W drugim gabinecie Merkel (2009-2013) stanowisko szefa UKF objął wyrazisty, ale za bezpardonowe ataki i komentarze pod adresem politycznych adwersarzy oraz partyjnych przyjaciół źle odbierany przez media Roland Pofalla (*CDU*). W lutym 2010 r. publicznie zadeklarował, bliżej nie określając odpowiedzialności za zaniedbania konkretnych urzędów i instytucji, że w przyszłości to jego urząd odpowiadać będzie za całokształt polityki europejskiej RFN, gdyż jest ona pro-

¹⁶ Por. R. Łoś, *Gerhard Schröder. Blaski i cienie władzy*, Łódź 2008, s.109.

¹⁷ *Der frustrierte Kanzleramtschef Steinmeier*, „Der Spiegel” 19.04.2003.

¹⁸ *Rechtsanwalt zeigt Kanzleramtschef de Maizière an*, „Der Spiegel”, 10.06.2007.

wadzona w sposób nieefektywny i nieskoordynowany. Prowadzone dotąd po auspicjami *Auswärtiges Amt* spotkania sekretarzy stanu ds. europejskich z ministerstw federacji miały się odbywać pod patronatem Urzędu Kanclerskiego. Decyzję tę pochwalili Gunther Krichbaum (CDU), przewodniczący parlamentarnej Komisji ds. UE w *Bundestagu* i Michael Stübgen rzecznik frakcji parlamentarnej CDU/CSU ds. europejskich. Niezadowolony z takiego obrotu sprawy, kierujący pracami tego gremium ambitny wiceminister spraw zagranicznych Werner Hoyer (FDP) w 2012 r. opuścił swoje stanowisko i objął posadę prezesa Europejskiego Banku Inwestycyjnego¹⁹.

Ceniony przez Merkel za oddanie Pofalla nie radził sobie zwłaszcza ze służbami specjalnymi, za które był odpowiedzialny i z ulgą przeniesiono go na posadę w zarządzie *Bundesbahn* (od 2014 r.)²⁰.

Po wyborach w 2013 r. i utworzeniu starej/nowej koalicji CDU/CSU-SPD na stanowisko szefa niemieckiej dyplomacji powrócił Steinmeier. Miał on świadomość spadku rangi Ministerstwa Spraw Zagranicznych w kreowaniu polityki zewnętrznej państwa, gdyż uzewnętrzniła się jego mała przydatność w okresie ratowania strefy euro, rewolucji arabskich i w debacie o przyszłości UE. Rzadko konsultowani byli dyplomaci i ambasadorowie, a ciężar prowadzenia różnych negocjacji wyraźnie przesunął się w stronę UKF i resortów, albo też na płaszczyznę bezpośrednich konsultacji międzyrządowych. Steinmeier próbował to naprawić i przyspieszył prace kierowane przez szefa sztabu planowania polityki w AA Thomasa Beggera i przewodniczącego monachijskiej konferencji bezpieczeństwa Wolfganga Ischingera nad konturami i zadaniami dla niemieckiej polityki zagranicznej oraz reorganizacją pracy Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Efekty tej szeroko zakrojonej pracy²¹ w obszernym raporcie końcowym (*Krise – Ordnung – Europa. Review 2014 – Außenpolitik Weiter Denken*) Steinmeier przedstawił 25 lutego 2015 r. w *Bundestagu*. Został on też wydrukowany i rozpowszechniony w mediach. Wychodząc z założenia, że „świat się zmienił i Urząd Spraw Zagranicznych też musi się zmienić”, cele niemieckiej polityki zostały określone jako zapobieganie kryzysom, zarządzanie kryzysowe, odbudowa po kryzysie, kształtowanie współpracy nad elementami nowego porządku globalnego i jeszcze bardziej spójne osadzenie niemieckiej polityki zagranicznej w Europie. AA powinien bardziej mobilizować swoje środki, działać wyprzedzająco, efektywniej, posiadać odpowiednie strategie postępowania, zmienić kulturę komunikacji i kierowania resortem. Obiecał, że skoro wielu ekspertów na całym świecie postrzega Niemcy jako wiodącą potęgę na kontynencie, to należałoby zakorzenić Europę pod względem „personelu, struktury i ideologii” jeszcze mocniej w niemieckiej polityce zagranicznej²².

¹⁹ A. Rinke, *Kanzleramt entreißt Westerwelle Europapolitik*, „Handelsblatt” 22.02.2010.

²⁰ *Empörung über Pofallas möglichen Wechsel zur Bahn*, *ibidem*, 3.01. 2014.

²¹ W podzielonej na trzy etapy dyskusji udział wzięło 60 zagranicznych ekspertów, odbyło się 60 spotkań, konferencji i seminariów w Niemczech, a na końcu głos w dyskusji zabrali pracownicy i współpracownicy *Auswärtiges Amt*.

²² *Krise – Ordnung – Europa. Review 2014 – Außenpolitik Weiter Denken*, *Auswärtiges Amt*, Berlin 2015. Szersza analiza zob. A. Bendiek, *Grundpfeiler deutscher Außenpolitik und weltweite Erwartungen*, „Arbeitspapier Forschungsgruppe EU/Europa Stiftung Wissenschaft und Politik”, nr 3/2015, 3.05.2015.

Steinmeier nie chcąc wchodzić w konfrontację z Urzędem Kanclerskim, wspierał Merkel w prowadzeniu polityki europejskiej: organizacji bilateralnych spotkań z przywódcami europejskimi czy przygotowaniu agendy na spotkania Rady Europejskiej. Na mocy niepisanego porozumienia z UKF, dla siebie zarezerwował bieżące kontakty z Rosjanami i działania na rzecz łagodzenia konfliktu na Ukrainie. Ze względu na swój styl prowadzenia polityki zagranicznej oraz olbrzymie doświadczenie, Steinmeier stał się jednym z najbardziej cenionych dyplomatów na świecie. Uparcie promował rozmowy pokojowe na Ukrainie w ramach tzw. formatu normandzkiego, angażował się na rzecz rozwiązania konfliktu syryjskiego, podtrzymywał i uzasadniał oficjalną politykę rządu w kwestii uchodźców, krytykował Brexit, ale uważał, że to dobra okazja, aby wzmocnić UE. Wkładał też wiele trudu w wyciszenie napięć i utrzymanie poprawnych stosunków z sąsiadami, zwłaszcza z Polską. Pielęgnował stosunki z Francją pod rządami F. Hollande'a. Był pragmatyczny w stosunku do Rosji, uważał, że pomimo konfliktu ukraińskiego może ona być partnerem Europy w wielu ważnych sprawach, zwłaszcza dotyczących bezpieczeństwa²³.

W trudnym dla UE okresie, w latach 2013-2018 stanowisko szefa UKF otrzymał jowialny i z dużym poczuciem humoru Peter Altmaier (*CDU*), jeden z nielicznych polityków na tym stanowisku, mający olbrzymie doświadczenie w zakresie spraw europejskich. Ten absolwent prawa Uniwersytetu Kraju Saary w Saarbrücken przez wiele lat był członkiem Komisji ds. UE *Bundestagu* i reprezentował Niemcy w Konwencji Europejskiej, przygotowującym projekt Konstytucji dla Europy. Udzielał się społecznie w ramach Sieci Ruchu Europejskiego Niemcy, był też przewodniczącym ponadpartyjnej organizacji *Europa-Union Deutschland*. Wierząc w efektywność jego działań w trudnej polityce imigracyjnej, Merkel powierzyła mu 7 października 2015 r. ogólną koordynację polityczną, pozostawiając Ministerstwu Spraw Wewnętrznych sprawy szczegółowe (techniczno-organizacyjne, prawno-finansowe)²⁴. Siłą rzeczy prowadziło to do napięć w relacjach z ministrem spraw wewnętrznych Thomasem de Maizière'm, zwłaszcza kiedy Altmaier ustanowił w UKF specjalny sztab zarządzający kryzysem uchodźczym. Zarzucano mu, że bardziej zajmował się logistyką i wewnętrzną relokacją imigrantów, aniżeli próbami powstrzymania ich napływu na niemieckie terytorium²⁵.

Dodatkowo w 2017 r. Altmaier otrzymał funkcję koordynatora wyborów do *Bundestagu* z ramienia *CDU*, co spowodowało żądanie jego odwołania ze strony *FDP*. Uważano, że pomimo nadzwyczajnej sprawności, nie poradzi sobie z jednoczesnym uporządkowaniem zarządzania kryzysem uchodźczym i koordynacją służb specjal-

²³ A. Mazurczyk, *Frank-Walter Steinmeier. Kim jest (prawdopodobnie) przyszły prezydent Niemiec?*, „Polityka” 15.11.2016.

²⁴ *Kanzleramt koordiniert Flüchtlingspolitik*. Die Bundesregierung, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/kanzleramt-koordiniert-fluechtlingspolitik-302690>; *Kanzleramt soll Flüchtlingshilfe koordinieren*, „Die Zeit” 6.10.2015; R. Alexander, „Merkels Ein-Mann-Armee“ in der Flüchtlingskrise, „Die Welt” 22.02.2016.

²⁵ *Das Warum-Buch. Kritische Fragen der Steuerzahler innen an Politiker innen aller Parteien*, Nordstadt 2018, s. 109-110.

nych. Podobne głosy, aby skoncentrował się na jednej funkcji, pojawiły się w szeregach koalicyjnej *SPD*²⁶. Po wyborach, w październiku 2017 r. Altmeier objął tymczasowo resort finansów w związku z wyborem Wolfganga Schäublego na stanowisko przewodniczącego *Bundestagu*. W marcu 2018 r., w czwartym rządzie dotychczasowej kanclerz, stanął na czele resortu gospodarki i energii.

W najnowszym rządzie Merkel stanowisko szefa Urzędu Kanclerskiego piastuje od 18 marca 2018 r. pochodzący z Hesji Helge Reinhold Braun – członek *CDU* i absolwent medycyny uniwersytetu w Gießen. W drugim gabinecie Merkel jako sekretarz stanu koordynował on współpracę pomiędzy krajami związkowymi i UKF, zajmował się redukcją biurokracji, ale też – jako stały zastępca Altmeiera – kryzysem uchodźczym. Jest on uważany za osobę darzoną przez kanclerz dużym zaufaniem. Pragmatyczny, ale nieskory do wynurzeń przed kamerami i dziennikarzami, ceniony jest za dyskrecję, co na jego stanowisku uważane jest za pożądaną cechę charakteru²⁷.

Newralgiczny z punktu widzenia interesów niemieckich w UE, gdzie zbiegając się wszystkie nici niemieckiej *Europapolitik* jest Wydział 5 (Europa) Urzędu Kanclerza Federalnego. W jego skład wchodzi kluczowe referaty: problemów podstawowych UE i prawa UE (referat 501), stosunki UE z państwami członkowskimi, poszerzenia UE, stosunki UE z zagranicą, Rada Europy (Referat 502), koordynacja polityki europejskiej rządu (Referat 503), polityka gospodarcza i finansowa UE, Unia Walutowo-Gospodarcza, rynek wewnętrzny UE i polityka strukturalna UE (Referat 504)²⁸.

Na prestiżowe stanowisko szefa tego Wydziału (początkowo jako grupy roboczej) w 1998 r. powołany został absolwent romanistyki i filozofii Reinhard Silberberg, posiadający długi staż (od 1978 r.) w służbie dyplomatycznej. Specjalizował się w polityce europejskiej RFN i – jak doliczyli się jego biografowie – brał udział w 75 wspólnotowych i unijnych szczytach. Miał do niego zaufanie kanclerz G. Schröder, który przeniósł go z Urzędu Spraw Zagranicznych do Urzędu Kanclerskiego, gdzie powierzył mu najpierw funkcję szefa grupy roboczej ds. polityki europejskiej, a w okresie drugiej kadencji rządów koalicji SPD-Zieloni (2002-2005) kierował już nowym urzędem – *Europaabteilung*. Jak się wydaje, to wówczas przypadł szczyt jego kariery. Kanclerz Schröder powierzył mu dbanie o niemieckie interesy w Konwencji Europejskim przygotowującym projekt Konstytucji dla Europy. Uznawany wówczas za szarą eminencję polityki europejskiej Niemiec miał zadanie dopilnować, aby w projekcie Eurokonstytucji wypracowanym w formule Konwentu, państwa członkowskie i kandydujące do członkostwa nie wprowadzały żadnych poważniejszych zmian, które mogłyby wypaczyć jej przesłanie i zawartość²⁹.

²⁶ W. Kubicki, *FDP verlangt Rücktritt Peter Altmaiers als Kanzleramtschef*, „Die Welt” 11.04.2017.

²⁷ *Narkosenarzt im Kanzleramt*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung” 20.03.2018; S. Heinemeyer, J. Blank und M. Schier, *Im Zentrum der Macht*, <https://www.ovb-online.de/weltspiegel/politik/zentrum-macht-9685226.html>.

²⁸ *Organisationsplan des Bundeskanzleramtes*. Vorläufiger Stand 19. März 2018, ; jsessionid=4FEC792EF5F03B909B3414E0C1D603D3.s6t2.

²⁹ W. Proissl, *Reinhard Silberberg: Graue Eminenz der deutschen EU-Politik*, „Financial Times Deutschland” 12.12.2003.

Ze względu na zażyłość z kanclerzem Schröderem, Merkel być może nie miała zbyt wielkiego zaufania do Silberberga i w 2006 r. zmuszony został do powrotu do *Auswärtiges Amt* w randze sekretarza stanu. Jego miejsce zajął Uwe Corsepius, który szybko wyrósł na głównego architekta i gwiazdę polityki europejskiej Niemiec.

Ekonomista z wykształcenia, Corsepius już od 1994 r. pracował w Urzędzie Kanclerskim zasługując na wysoką ocenę Kohla i Schrödera. Jesienią 2005 r. ster rządów objęła Merkel i szybko została skonfrontowana z pilną koniecznością określenia niemieckiego stanowiska w kwestii unijnego budżetu na lata 2007-2013. Pozostający w cieniu Corsepius odegrał kluczową rolę w trudnych negocjacjach, które zakończyły się kompromisem na szczycie UE w Brukseli w grudniu 2005 r., a ze względu na szczodrobliwą finansową kanclerz wobec Polski jej medialny wizerunek zyskał na popularności i znaczeniu³⁰.

Merkel doceniła ten sukces i choć Corsepius nie był członkiem jej partii, w 2006 r. błyskawicznie awansował na szefa *Europaabteilung* w Urzędzie Kanclerskim. Tam szybko dał się poznać jako mistrz zakulisowych negocjacji, przykładający dużą wagę do szczegółów, nowelizacji i protokołów uzupełniających. Szorstki w bezpośrednich kontaktach z podwładnymi, był skutecznym pragmatykiem i nie pociągały go wielkie idee europejskie. W dużej mierze to dzięki jego wysiłkom Niemcom udało się uratować projekt europejskiej konstytucji, gdy w pierwszej połowie 2007 r. sprawowały przewodnictwo w Radzie UE. Wydawało się wówczas, że traktat jest martwy, bo w referendum w 2005 r. odrzucili go Francuzi i Holendrzy. Corsepius nie dał jednak za wygraną. Prowadził żmudne negocjacje z pełnomocnikami państw członkowskich przekonując ich do modyfikacji projektu Eurokonstytucji i przyjęcia go w postaci „traktatu reformującego”. Był twórcą Deklaracji Berlińskiej opublikowanej podczas prezydencji niemieckiej z okazji 50-lecia traktatów rzymskich. Sprawnie zadbał, aby w Lizbonie w grudniu 2007 r. doszło do szczęśliwego finału i przyjęcia nowego traktatu. Za te zasługi tygodnik „European Voice” nominował Corsepiusa do tytułu Dyplomaty Roku 2007³¹.

Wydział Europy UKF zyskał na znaczeniu jako najważniejsze centrum kierowania polityką europejską Niemiec po 2009 r., kiedy w wyniku wejścia w życie traktatu z Lizbony wzmocniona została zasada współpracy międzyrządowej w UE, co uprzywilejowało przywódców państw unijnych. Jak się wydaje zachowanie pewnych prerogatyw w zakresie spraw europejskich byłoby możliwe przy silnym ministrze spraw zagranicznych, a tego nie można było powiedzieć o G. Westerwelle. Merkel nabrała takiego zaufania do Corsepiusa, że dawała mu wolną rękę w sprawach europejskich i pozwalała mu wypowiadać się na spotkaniach w wąskim gronie z unijnymi przywódcami. Najwyższą notę z jego dyplomatycznej i politycznej aktywności wystawił mu tygodnik „Der Spiegel” w 2011 r.:

---

³⁰ Szerzej zob. B. Koszel, *Polska i Niemcy w Unii Europejskiej. Pola konfliktów i płaszczyzny współpracy*, Poznań 2008, s. 229-230.

³¹ *Uwe Corsepius: Mister Europa*, „Newsweek” 9.08.2011.

„Corsepius jest prawie nieznaną niemieckiej opinii publicznej, ale w Unii Europejskiej należy do jednego z najważniejszych graczy. To on projektuje politykę europejską kanclerz i forsuje niemiecki punkt widzenia w Brukseli i innych europejskich stolicach. Ma więcej władzy niż większość ministrów. Dla wielu za granicą Corsepius jest twarzą niemieckiej polityki europejskiej”³².

W końcu 2009 r. rząd niemiecki wysunął kandydaturę Corsepiusa na prestiżowe stanowisko sekretarza generalnego Rady UE w miejsce Francuza Pierre de Boissieu. Corsepius objął to stanowisko w 2011 r., a jego miejsce zajął Nikolaus Meyer-Landrut. Jednakże już latem 2015 r. nie lubiany przez urzędników Sekretariatu i mało przystępny CorSepius powrócił na stanowisko szefa *Europaabteilung* w UKF, a Meyer-Landrut udał się na placówkę do Paryża w charakterze ambasadora RFN. Ze względu na swoje zaangażowanie w konflikcie ukraińskim w maju 2015 r. Corsepius znalazł się wśród 89 osób z UE, przeciwko którym Rosja wprowadziła zakaz wjazdu na swoje terytorium³³.

Z *Europaabteilung* blisko współpracuje Wydział 2 zajmujący się polityką zagraniczną, bezpieczeństwa i rozwojową. W jego skład wchodzi 2 jednostki administracyjne zwane grupami. I tak w grupie 21 (polityka zagraniczna, bezpieczeństwa i problemy globalne) znajdują się 4 referaty odpowiednio zajmujące się polityką bezpieczeństwa i kontroli zbrojeń, stosunkami bilateralnymi z USA, Kanadą, Europą Północną, Zachodnią i Południową oraz Turcją (Referat 211), stosunkami bilateralnymi z państwami Europy Środkowo-Wschodniej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej oraz Azją Centralną i obszarem Kaukazu (Referat 212), relacjami bilateralnymi z państwami Bliskiego i Środkowego Wschodu, Afryki, Azji i Ameryki Łacińskiej (Referat 213) oraz problemami globalnymi, ONZ, polityką rozwojową (Referat 214). W składzie grupy 22 (Federalne Ministerstwo Obrony, Federalna Rada Bezpieczeństwa) znajdują się referaty, którym podlegają zagadnienia związane z administracją obrony i zbrojeniami (Referat 221), wojskowe aspekty polityki bezpieczeństwa i sprawy służbowe *Bundeswehry* i Federalna Rada Bezpieczeństwa (Referat 222)³⁴.

Przez 12 lat (2005-2017) szefem tego Wydziału, uważanym za drugą osobę po Corsepiusie w UKF i mającym duży wpływ na kanclerz Merkel był związany ze służbą dyplomatyczną członek *CDU* Christoph Heusgen. Wcześniej, na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych pracował on jako referent w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Znakomicie władający językiem francuskim, zajmował się współpracą pomiędzy Berlinem i Paryżem, a w okresie kierowania Ministerstwem Spraw Zagranicznych przez K. Kinkela był dyrektorem Referatu 2 (Europa). Awansował w 1999 r., kiedy został powołany na stanowisko szefa sztabu politycznego Wysokiego Przedstawiciela ds. Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa Javiera Solany. Po sformowaniu pierwszego rządu A. Merkel powierzono mu stanowisko szefa Wydziału 2, gdzie w charakterze doradcy kanclerz zajmował się polityką zagraniczną i bezpieczeństwa. Był on pragmatycznym politykiem; wobec Rosji zachowy-

³² R. Neukirch, *Der Anti-Fischer*, „Der Spiegel” 31.01. 2011.

³³ *Scharfer Protest gegen Putins Einreiseverbote*, „Der Spiegel” 31.05.2015.

³⁴ *Organisationsplan des Bundeskanzleramtes*. Vorläufiger Stand 19, März 2018, *op. cit.*

wał dystans i krytykował jej interwencję na Ukrainie i zabór Krymu, opowiadał się za rewitalizacją Trójkąta Weimarskiego³⁵.

W 2017 r. Heusgen został następcą Haralda Brauna na stanowisku przedstawiciela Niemiec przy Organizacji Narodów Zjednoczonych, lecz na jego wizerunku poważnie zaciążył skandal związany z próbą znalezienia przez niego intratnej posady dla swojej małżonki w sekretariacie Sekretarza Generalnego ONZ António Guterresa³⁶. Nowym szefem Wydziału 2 został Jan Hecker uprzednio odpowiedzialny w Urzędzie Kanclerskim za koordynację polityki wobec uchodźców. Nominację tę należało traktować jako sygnał znaczenia, jakie migracjom przypisywała kanclerz A. Merkel planując swoją czwartą kadencję. Media powątpiewały jednak, czy nowy doradca posiada wystarczające doświadczenie w sferze całokształtu niemieckiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa³⁷.

Choć we wszystkich ministerstwach usytuowane są wydziały zajmujące się sprawami europejskimi, których działalność koordynuje Urząd Kanclerski, to jednakże kluczowe znaczenie obok Ministerstwa Spraw Zagranicznych posiadają Federalne Ministerstwo Gospodarki i Energii (*Bundesministerium für Wirtschaft und Energie*), Federalne Ministerstwo Finansów (*Bundesministerium der Finanzen*), Federalne Ministerstwo Sprawiedliwości i Ochrony Konsumentów (*Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*), Federalne Ministerstwo Obrony (*Bundesministerium der Verteidigung*), Ministerstwo Spraw Wewnętrznych dla Budowy i Ojczyzny (*Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat*). Wyjątkową rolę w reprezentowaniu niemieckich interesów w UE pełni Stałe Przedstawicielstwo Republiki Federalnej Niemiec przy Unii Europejskiej (*Ständige Vertretung der Bundesrepublik Deutschland bei der Europäischen Union*). Jest ono swoistym przekątnikiem informacji z instytucji europejskich do ministerstw i urzędów państwa niemieckiego. Z drugiej strony realizuje polecenia i instrukcje napływające przede wszystkim z Urzędu Kanclerskiego i *Auswärtiges Amt* oraz innych ministerstw włączonych w realizację niemieckiej *Europapolitik*. Reprezentuje niemieckie interesy w Radzie UE, Komisji Europejskiej i Parlamencie Europejskim. Do jego oficjalnych zadań należy badanie zamierzeń i inicjatyw wychodzących z Komisji Europejskiej, a w związku z tym analizowanie, jak reprezentowane są tam interesy niemieckie i jak Niemcy mogą wpływać na realizację ich własnych postulatów, ocena, jakie państwa podzielają stanowiska RFN, a jakie nie, czy i jak niemiecka pozycja przetargowa powinna zostać dostosowana do przebiegu negocjacji, aby zwiększyć szanse na przeforsowanie kluczowych niemieckich interesów³⁸.

---

³⁵ *Z Berlina do Warszawy przez Paryż*, <http://www.nowosci.com.pl/archiwum/a/z-berlina-do-warszawy-przez-paryz,11328739/>.

³⁶ *Botschafter Heusgen: „... dass meine Frau Ina eine Stelle in deinem Büro bekommt”*, „Der Spiegel”, 18.11.2017.

³⁷ M. Ackeret, *Weltpolitik ist mehr als Flüchtlingskrisen*, „Neue Zürcher Zeitung”, 12.10.2017.

³⁸ *Aufgaben der Ständigen Vertretung*, http://www.bruessel-eu.diplo.de/Vertretung/bruessel__eu/de/01-StaeV/01-05-Aufgaben/01-05-Aufgaben.html.

Przechodząc do ogólnych spostrzeżeń można powiedzieć, że w warunkach niemieckich sprawdziła się działalność Urzędu Kanclerskiego jako bezpośredniego zaplecza ułatwiającego i porządkującego działania kanclerza federalnego. Ambicje personalne szefów niektórych ministerstw, zwłaszcza Ministerstwa Spraw Zagranicznych, powodowały okresowe turbulencje w koordynacji polityki europejskiej Niemiec ze strony UKF, ale to do kanclerza zawsze należało ostatnie słowo w rozstrzygnięciu zaistniałych sporów i konfliktów. Poufny charakter pracy Urzędu, koordynującego także służby specjalne, nie pozwala na głębszą analizę wykuwanych tam pomysłów i koncepcji w polityce europejskiej RFN, które tylko w formie rzadkich przecieków lub ogólnych komunikatów docierają do opinii publicznej.

Prof. dr hab. Bogdan Koszel, Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza (Bogdan.Koszel@amu.edu.pl)

Słowa kluczowe: Niemcy, Urząd Kanclerza Federalnego, polityka europejska Niemiec, XXI wiek

Keywords: Germany, Federal Chancellery, German European policy, 21st century

ABSTRACT

The aim of the article is a survey of the legal and informal competences of the Federal Chancellery in Germany with a focus on the European policy of the Federal Republic.

As the research problem the author sets himself the task of demonstrating in a scientific argument that the Federal Chancellery effectively performs the function of coordinator of Germany's European policy, closely cooperating with the ministries (especially the Federal Foreign Office) and the Permanent Representation of Germany to the European Union.

The hypothesis has been adopted that the Federal Chancellery plays the role of mediator between the government and the parliament, the federal states, social organizations and representatives of foreign states. It provides the Chancellor with current information and various analyses pertaining to the functioning of the European Union.

The article uses the following research methods: systemic analysis, institutional-legal analysis and decision method analysis.

NASZE WYDAWNICTWA

INSTYTUT ZACHODNI

ul. Mostowa 27, 61-854 Poznań

tel. +61 852 28 54

fax +61 852 49 05

e-mail: wydawnictwo@iz.poznan.pl

Z przyjemnością informujemy o udostępnieniu **biblioteki cyfrowej „Przeglądu Zachodniego”** obejmującej archiwalne roczniki czasopisma od 1945 r. Digitalizacja „Przeglądu Zachodniego” z lat 1945-2017 była możliwa dzięki środkom Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego uzyskanym przez Stowarzyszenie Instytut Zachodni. **Dostęp do cyfrowego zasobu jest całkowicie bezpłatny i otwarty.** Z pewnością zrealizowane przedsięwzięcie okaże się znaczącą pomocą dla wszystkich zainteresowanych studiami nad zagadnieniami, które od niemal siedemdziesięciu pięciu lat opisywane są na łamach czasopisma Instytutu Zachodniego i przysłuży się upowszechnieniu jego zawartości.

Biblioteka cyfrowa „Przeglądu Zachodniego” jest dostępna na stronie internetowej www.archiwumpz.iz.poznan.pl

Digitalizacja, udostępnienie i utrzymanie otwartego dostępu przez Internet edycji „Przeglądu Zachodniego” z lat 1945-2017 zostało sfinansowane w ramach umów 729/P-DUN/2016 i 709/P-DUN/2018 ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego przeznaczonych na działalność upowszechniającą naukę.

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego